

A 90. születésnapra készülődve Szabó Magda (1917-2007)*

Kovács Ferenc (KF): Norvégiában nem elterjedt a polgári regény. Az Ön főhősei (mint pl. az általunk elolvasott 3 regényben *Eine altmodische Geschichte*, *Die andere Esther* és *Døren*) többnyire polgári háttérrel rendelkező személyek. Miért?

Szabó Magda (SzM): Nem fedi a valóságot, hiszen nemcsak regényeket írok, hanem drámákat, esszéket, tanulmányokat, útleírásokat, rádiójátékokat is, amelyek teljesen más közegből merítik mondanivalójukat. A regényeim egy része csak annyiban polgári, amennyiben a családi háttérem, neveltetésem, iskoláim ebből a közegből valók, így az elsődleges élményeim is innen táplálkoznak. Minden regényemben különböző korosztályokba tartozó hősökkel dolgozom, mert eleget tapasztaltam, hogy egyazon tény más értékelést és megvilágítást kap aszerint, ki az, aki reagál rá, míféle emléktartalom és hány évtized visszatekintési lehetősége birtokában.

KF: Írócsaládból származik, mindig is író akart lenni? Mikor kezdett írni?

SzM: Valóban, anyám meséi, apám novellái akár kiadhatók is lennének, a mi családukban mindenki író volt a maga módján. Mind a ketten minden este meséltek nekem, csak úgy a fejükből. Én azt hittem, hogy a mesekönyvek teljesen feleslegesek. Mire valók? Esténként mindenkinek az apja, anyja odaül az ágya szélére és mesél. Teljesen természetes volt, hogy én magam is eszmélésemmel egy időben már verset, rímet faragtam, mesét írtam. Nem akartam én író lenni, pedagógusnak készültem, a latin tanári pályától nem tudott eltéríteni még apám se, aki színésznőnek szánt. 10-12 éves koromban fedezte fel képességeimet Szondy tanár úr, aki kegyetlen módon próbált belőlem írót faragni, kizavította zsenéimet, olyan látásmódra tanított meg, amiért máig hálás vagyok neki. Az én szüleim esetében egy vidéki városban, majdhogynem abnormalis jelenség volt az írói munka. Hogy egy városi tanácsos novellákat írjon, az csaknem azonos volt az elmebajjal. Egy városi tanácsos menjen közgyűlésre, és ne járkáljon a színház körül, és ne próbál-

jon verseket írni hetvenéves korában arról, hogy öregszik, és milyen, ahogy a ragyogó fiatal fodrászlány levágja a fűrtjeit, ő meg hogyan érzékeli ezekkel a hulló fűrtökkel az elmúlt és végképpen lezáródó időt. Amikor Szondy tanár úr, az a nevelőm, aki észrevette, hogy talán az átlagosnál nagyobb készséggel írom a magam gyerekes munkáit, és elkezdett szabályos tréning alá venni, szóval amikor elindultam ezen a pályának még nem is nevezhető úton, olyan volt a gazdasági és társadalmi helyzet, hogy eszembe se jutott, hogy én a tanár úr által észrevett képességeimet komolyan vegyem és azt mondom: kérem én író leszek. A Szabó-házban volt, hogy nem volt mit enni, de volt Encyclopedia Britannica, és én latinul beszéltem hároméves koromban.

KF: Tudomásunk szerint kezdetben verseket írt. Később regényeket, majd színdarabokat. Mesélne nekünk a különböző műfajok közötti kalandozásairól? Természetes, hogy a verselést a regényírás kövesse? Szereti váltogatni a különböző műfajokat? Miért?

SzM: Először is én gyerekkoromtól kezdve mindenfélét írtam, nemcsak verset. Egyszer rájöttem, hogy színésznő leszek, másszor színdarabot írtam, megint másszor meséket, aztán nagyon sok verset írtam középiskolás koromban. Kezdetben valóban verseket írtam, a hallgatás éveiben azonban mondanivalómat már nem ebben a formában, hanem prózában tudtam kifejezni. Anyám halála után pedig már egyáltalán nem írtam verset. Kritikusaim szerint a prózába is megmaradtam lírikusnak. Hogy miért hagytam abba a versírást? Csupa keserű dologról lehetett csak verset írni akkoriban, én is ezt próbáltam csinálni. De nekem elegendő lett egy idő után abból, hogy a versekben mindenki azt írja meg, hogy neki milyen rossz. Ezt nem így kellene, gondoltam. Aztán Piroska nagynéném temetésén ért valami, 53-ban. Mindenki mindennel foglalkozott, csak az elhunyttal nem foglalkozott senki. Ez nekem nagyon rosszul esett, mert nagyon szerettem Piroskát. Ez a temetés volt írói életemnek a legfontosabb pontja. Gondoltam, ezt meg kellene írni. Megírni, de nem versben. Hogy miképp jutottam el a harmadik műfajhoz, miután a lírikusból epikus, s most a regények mellett színdarabokat és rádiódramákat is írok? Egész életemben izgatott a dráma, gyerekkoromban iskolatársaimból miniatűr színtársulatot szerveztem, darabot írtam, de írtam én iskolai ünnepélyre is épp elég színdarabot, tanár ko-

romban. A színház világa mindig is izgatott, valami felemelő érzés, ahogy a színészek játékkal hozzá tudják adni a megírt szerephez azt a többletet, amit esténként megformálnak a színpadon.

KF: Mi sarkallja Önt az írásra?

SzM: Ha nem akartál író lenni, akkor nagyon könnyű erre a válasz. Azt kérde a Jóistentől, miért teszed ezt, nekem sokkal jobb volt, mikor tanár voltam, tudtam, mikor vagyok szabad, most meg sosem tudom, mert nem tudom kiszámítani a döntéseidet. Olyan fáradt vagyok, majd felfordulok, de Uram, te akartad, biztos adsz hozzá erőt is.

Nehéz írói életem volt, kormányoktól függött, egyetlen isteni kegyelem volt velem, hogy hamar megismert külföld és Hermann Hesse. Hiszek abban, hogy minden alkotónak minden alkotásával előbbre kell vinni a világot. Ehhez a felismeréshez nem kellett a felnőtség értelme, nem hiszem, hogy lett volna életemnek bármikor is olyan korszaka, mikor nem láttam volna világosan az írástudó felelősségét. Mindennel, amit írtam, írok, írni fogok, segíteni akarok abban, hogy tisztább, szebb, becsületesebb legyen az élet. Ezt néha úgy fogalmazom meg, hogy: „így tégy és ilyen légy”, néha megfordítva „ne így tégy, ne ilyen légy.” Bár-hogy fogalmazom, ugyanazt üzenem az olvasóknak: „Vigyázz a világra!” Nem hiszek abban, hogy az irodalom játék. Az életet akarom megírni, olyannak, amilyen.

KF: Mi az ismérve a jó regényhősnek?

SzM: Semmi szín alatt nem az, hogy pozitív vagy negatív figurát formál meg a regényben. Az én világomba beletartoznak az ősök és a halottak, akik szerettek, és akiket szerettem. Sosem ábrázoltam csak jó és kellemes embereket, nincs sterilen jó világ. Ártatlanokkal és bűnösökkel, az igaz út ismerőivel és tévelygőkkel is együtt kell élnünk, biztos hogy valahol nekik is megvan a maguk által megmagyarázható pici igazuk, s ha azt megfejtjük, könnyebben megértjük őket.

KF: Väinö Linna finn író minden nap három oldalt ír. Mi az Ön módszere? Milyen rendszerességgel, hány oldalt ír naponta, milyen nap-szakban, írógéppel, kézzel, számítógépen?

SzM: Minden regényírásom azzal kezdődik, hogy egy frappáns, egyetlen mondatba sűrítendő felismerés kezd izgatni. A probléma mindinkább közeledik hozzám. Aztán csak nézek magam elé, kávéat iszom, beszél-

getek vagy a virágaimat locsolom, és közben gondolkodom. Írásaimat többnyire egy évig is komponálom magamban. Csak akkor ülök az írógéphez, amikor a fejemben az utolsó mondatnál is elkészültem. Amikor írok, akkor már csak szerkesztek. Én szigorú terv szerint dolgozom, kezdettől otthon vagyok hőseim házában, tudom a regényem utolsó mondatát is, ha közben, mielőtt elkészültem, beszélnek róla – az olyan lenne, mint amikor valaki kiengedi a kávéfőzésnél a gőzt. Ha elmesélném, amit meg kell írnom, megfosztanám a munkafolyamatot a feszültségtől. Még a kiadónak is álszinopszisokat írok: mielőtt regénybe fogok, kitalálok a nyilvánosság számára valami hasonlót.

KF: Mi az irodalom és a vallás kapcsolata?

SzM: Valahol az igazi irodalomnak is az a feladata, mint a vallásnak, kijelölni a végső erkölcsi célt, felszabadítani a kegyelem motiváló erejét. A szeretet, a morális iránymutatás. Énhozzám az Isten különlegesen irgalmas volt, mert életemet olyan emberek társaságában indította el, akiktől mérhetetlen mennyiségű spirituális adományt kaptam. Hívó ember vagyok, úgy gondolom, az ítélet joga nem az enyém, hanem Istené. Megköszönöm Istennek, hogy a mögöttem maradt írásokból ma egyetlen mondatot sem kell kivennem vagy megtagadnom. Sok mindenben hiszek, az emberben is, amelyik irtózatosan rossz és irtózatosan jó, mint minden az életben.

KF: Milyen volt írónak lenni a szocializmusban?

SzM: Engem korán megismert külföld, ez volt az én nagy szerencsém. 1958-ban rehabilitáltak, megkaptam a József Attila díjat, majd újabb 20 évnek kellett eltelnie, amikor hivatalosan is tudomásul vették, hogy ez a Szabó mondja a magáét, nem ismer megalkuvást. Ekkor kaptam meg a Kossuth-díjat. Szerintem az egész Újhold írhatott, azaz hogy megjelenhetett volna éjjel-nappal az ötvenes években, hogyha megírjuk azt, amit a párt akart. Révai 1949-ben a reggel nekem megszavazott Baumgarten-díjat délben visszavette. Az ötvenes években, mikor az asztalfióknak írtunk, egymásnál is rejtegettük a kéziratokat, mert számoltunk a házkutatással. Ezeket a rejtett kéziratokat eljuttattuk Mirza von Schüching német bárónőhöz, aki azt mondta, ha kockáztatom a nyakamat ő összehozna valakivel, a könyvet ki kell csempézni nyugatra, mert ott azt hiszik, hogy itt más, mint az új hidak építése és a mun-

kások és parasztkok felemelkedésének ábrázolása nincs is. Ő tudja, hogy van egy rejtett irodalom Magyarországon. Nos a kéziratok eljutottak Hermann Hesse-hez. 56 után már nem tűnt teljesen reménytelennek az itthoni kiadás sem.

A 60-as években szépen ketté lehetett választani a szakmai kritikát a politikai-ideológiai kritikától. Itthon támadtak sokat, viszont utazhattam, mert hívtak mindenfelé. Nem lehetett állandóan azt mondani, hogy beteg vagyok. Kénytelenek voltak kiengedni, és ezzel azt is mutatták, hogy ők mennyire nyitottak. Én nem indultam sem itthoni, sem külföldi példák után. Írtam, amit magam alakítottam és diktáltam magamnak, és ezentúl is magam haladok az úton, ha szidnak, ha dicsérnek, nyilván holtomig. Az ember nem állhat és nem nézheti a történelmet, mint egy objektumot, hiszen részese, benne van. Ha az ország szenved, akkor az író is vele szenved, hogyha az ország szül, akkor vele végzi ezeket a görcsös mozgásokat is.

KF: Mi jellemzi a II. vh. utáni kortárs magyar irodalmat?

SZM: Művészeti területen nem érzem, hogy harcba kellene szállnom a modernség, közelebbről a modern széppróza érdekében. Azok a könyvek, amelyek sem mondanivalójukban, sem felépítésükben nem fejezik ki a kort, nem tudnak vele lépést tartani, nem várják meg az idő madáchi homokját, mindjárt porosan születnek, s maradnak és hatnak azok, amelyek ábrázolásában a regény – messze elvetve naturalista kellékeit – nem más már, mint az emberi agy tudatmezeje. Egyet érdeklődve várok: mikor szűnik meg a szívós harc annak érdekében, hogy úgy tünessük fel irodalmunkat, mintha az a tizenkilencedik század elején keletkezett volna: világirodalmi mértékkel mérhető irodalmunk van, inkább büszkélkednők vele, ahelyett, hogy arisztokratikusan kevesek élvezetének hagyjuk izgalmas nemzeti kincseinket. Tudatosítanunk kell az iskolai oktatásban azt, ami nélkül egyetlen modern mű nem érhető igazában: az irodalmi kontinuitást.

Amennyire a kortárs irodalmat ismerem, szerintem az utókor reális mértékegységek szerint tudja majd rekonstruálni életünket, napjainkat.

KF: A II. vh. élményei gyakran beépülnek a regényeibe (mint pl. az általunk olvasottakba: *I. Moses 22*, *Die andere Esther*). A múlt jelené

válik. Úgy tűnik, hogy főhőseit gyakran ütközteti saját, korábbi énükkel.

SzM: A való életben is így van ez. Gyakran szembesülünk régi énünkkel, sokszor vitatkozunk, elemezzük saját magunkat, a korábbi cselekedeteinket vétőznánk meg, ha lenne rá hatalmunk.

KF: Mit goldol, a regény pszichologizáló aspektusa fontosabb, mint az elbeszélői/történetmesélői?

SzM: Fontos mind a kettő, de hogy az adott körülmények között, történelmi közegben, mivé válik az ember, nagyban függ a saját személyisége jegyeitől, mit enged át magán az adott korból, hogy képes megbirkózni a makacs tényekkel, hogy tud úrrá lenni a meglévő kereteken. Engem valóban az eseményeknek a regényalakokra való közvetlen és közvetett hatása érdekel. Az öregkor tanulsága szerint csupán néhány hely, időpont és epizód számít egy emberéletben, minden más csak kitöltötte a törékeny létet. Szívesen kalandozom a regényalakok tudatalatti érzelmeiben, olyan szellemi mechanizmusok járulnak hozzá ugyanis cselekedeteikhez, amihez valóban a pszichologizáló aspektus léte fontos.

KF: Milyen a viszonya más művészeti ágakhoz?

SzM: A festészetet, a zenét szeretem, még ha nem is értem minden mélységében. A színház, az én egyik szerelmem, tele van, szinte nélkülözhetetlen módon, a más művészeti alkotások folyamatos jelenlétével, csak ezek együttese adhatja ugyanis az összhatást.

KF: *Az ajtó* c. regényében görög utalások találhatók, a *Mózes I.* 22-ben Ábrahám és Mózes a Bibliából. Mit jelent Önnek az írásaiban a misztikum és a mitológia?

SzM: Ne felejtsek, én latin szakos tanár is vagyok, no meg tanultam görögül is. Gyerekkoromban apámmal való beszélgetésünk állandó szereplői a mitológia világából ismert alakok.

Hiszek a szenvedély létjogosultságában, művészi ábrázolásának jogosultságában is (ebben egyébként a görögök is hittek, sikerült megfogalmazniuk valamit a világirodalom számára), s bármilyen szívesen vonják is kétségbe, abban is, hogy bizonyos emberek bizonyos érzései évtizedekig, esetleg holtukig, sőt azon túl is megőrzik intenzitásukat.

KF: Van irodalmi példaképe?

SzM: Gyerekkoromban tíz évvel idősebb bátyám könyveit olvastam, May Károlyt, Defoet, Jack Londont. Olyan indiánszakértő lettem, hogy tanár koromban mindig szót érttettem fékezhetetlennek kikiáltott osztályommal. Nagyon szerettem Micimackót és Kipling műveit. Hamar elolvastam minden Grimm, Hauff és Benedek Elek mesét. Később pedig, amikor tréningre fogott tanárom, aki írónak nevelt, elbúcsúztam az ifjúsági művektől. Következtek a felnőtt klasszikusok. Arany János az a költő, akit nemcsak gyerekkoromban, de felnőttként is zseniálisnak tartok. Kaptam apámtól egy utolsó ajándékot. Azt mondta, könnyen tanulsz verseket, adok neked egy névjegyet. A te névjegyed úgy fogják hívni, hogy Petőfi Sándor. Itt van a *Szeptember végén* németül, olaszul, angolul, franciául, tessék megtanulni. Te nem vagy senki, és nem te döntöd el, hogy vagy-e valaki. Petőfi igazolta magát, Petőfi a világörökség kincse. Többet nem tehetsz az emberekért, mint hogy ezt a verset adod nekik.

KF: Milyen a viszonya az irodalmon belül a tragédiához és a humorhoz?

SzM: Szeretem a szenvedélyeket, a közönnnyel nem tudok mit kezdeni. A mérleg mind a két irányba kibillenhet. Mindegyik érzésnek megvan a maga helye és szerepe nemcsak az irodalomban, de a mindennapi életben is.

KF: Hogyan válik valaki jó íróvá?

SzM: Munka közben ugyanazt érzem, amit a jó úszó a tengerben, hogy haladok, és sikerül a szirteket, zátonyokat elkerülni. Ez nem jelenti azt, hogy ne lennék a veszély tudatában, de ez a biztonságérzet hozzátartozik az írói munka öröméhez. A történelem sajátos röppályára repteget, buktatókkal, kitérőkkel, kudarcokkal és megvalósulásukkal. Bár kormányozni nem kormányzom a dolgokat, emberi példammal, lelkiismeretem szerint, mégiscsak formálok valamennyire. Én úgy lettem író, hogy nem is akartam az lenni, tehát nyilván egész életemben az voltam és egyszer csak ezt valaki kimondta. Minden írónak megrajzolható művészi profilja van, maga teremtett világa, saját stílusa, jellegzetes szavai. Mikor egyetemre jártam, fel kellett tudnom ismerni a letakart nevű szerző kiragadott mondatai alapján, ki írhatta ezt a szöveget. A jó író jó író, a rossz író meg rossz író. Egyet biztosan tudok, ha a halálos ellenség-

gem, akit úgy útalok, hogy ha ránézek, akkor rossz napom van, de ha jót ír, akkor azt mondom, amit letett az asztalra, az zseniális, és köszönöm neki a magyar irodalom nevében.

KF: Mi az irodalom feladata?

SzM: Az író panaszkodik, félreveri a harangot, sikolt, átkozódik, fél lábon táncol vagy gögicsél alkata és reakciója, témája és mondanivalója szerint, közli, amit észrevett a világból, olykor, ha oka van rá, még örül is. Még a legősztönösebben dolgozó író is tudja, hogy önmagán és a jelenkoron kívül mindennel, amit valaha alkotott, az utókorok el kell számolnia. Aki szeret olvasni és akinek a könyv a társa, annak mindig van barátja. Akkor is, ha egymaga van a szobában. Kinyílik a világ. Ez egy olyanfajta élmény, ami ismételhető, az írók akár évszázadok után is társul szegődnek valakihez, osztoznak magányában, útmutatást adnak, vigaszt jelentenek.

Kovács Ferenc

** A NORDAHL & EFTF. norvég irodalmi folyóirat felkérésére készített interjú rövidített változata az írónő halálát követő héten Thomas Marco Blatt norvég költő átiratában jelent meg a Morgenbladet című hetilapban. A teljes szöveg az Ungarsk samtidslitteratur című antológiában (Jung Forlag, 2008) olvasható Ingvild Holvik fordításában.*